

або векселя заявни про те, що він є їх держателем, суд призначає справу до розгляду.

Про день розгляду справи суд повідомляє:

- 1) заявника;
- 2) емітента втраченого цінного папера на пред'явника або зобов'язаних за векселем осіб.

Відповідно до ч. 1 ст. 267 ЦПК України за результатами розгляду справи про відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника або векселі суд може ухвалити одне з таких рішень:

- 1) про визнання втраченого цінного папера на пред'явника або векселя недійсним і про відновлення прав заявника на втрачений цінний папір;
- 2) про відмову в задоволенні заявленої вимоги.

Рішення про визнання втраченого цінного папера на пред'явника або векселя недійсним є підставою для:

- 1) видачі заявникові цінного папера на пред'явника замість визнаного недійсним або проведення визначених ним операцій;
- 2) здійснення платежу за векселем або для видачі заявникові векселя замість визнаного недійсним та для відновлення зобов'язаними за векселем особами передавальних написів (індосаментів).

Це рішення суду публікується за рахунок заявника у місцевій газеті за місцезнаходженням емітента цінного папера або за місцем платежу векселя, а також в одному з офіційних друкованих видань.

Згідно зі ст. 268 ЦПК України у разі відмови суду в задоволенні заявленої вимоги держатель цінного папера на пред'явника або векселя має право звернутися до суду із заявою про відшкодування за рахунок заявника збитків, завданих йому заборорою здійснювати будь-які операції за цінним папером на пред'явника або за векселем.

Якщо держатель цінного папера з будь-яких причин не заявив вчасно про своє право на цінний папір на пред'явника або вексель, він може пред'явити позов до особи, за якою визнано право на цінний папір на пред'явника або на вексель.

2.7. Розгляд судом справ про передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність

У зв'язку із активним включенням об'єктів нерухомості в цивільно-правовий обіг особливостям розгляду справ про передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність приділено окрему главу ЦПК України.

Як свідчить аналіз судової практики, у першому півріччі 2006 р. у провадженні судів перебувало 96 справ про передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність. Закінчено провадження у 78 справах, що становить 81,2% від тих, що перебували на розгляді. З ухваленням рішення розглянуто 64 справи, у тому числі про передачу нерухомої речі у власність територіальної громади – 60 справ.

При цьому Верховний Суд України наголосив, що інколи до суду зверталися неналежні заявники, недотримувалася процедура переходу безхазяйної речі у комунальну власність. Крім того, судам доводилося відмовляти у прийнятті заяви про передачу безхазяйної нерухомої речі у власність територіальної громади відповідно до вимог ст. 271 ЦПК України, оскільки такі речі не були взяті на облік органом, який здійснює державну реєстрацію права на нерухоме майно, або заяви подавалися до закінчення одного року з дня прийняття відповідної речі на облік.¹

Відповідно до ст. 269 ЦПК України заява про передачу безхазяйної нерухомої речі у власність територіальної громади може бути подана за наявності умов, визначених у ЦК України (а саме – у ст. 335).

Отже, можна виділити такі *умови*, сукупність яких є підставою для звернення до суду із заявою про передачу безхазяйної нерухомої речі у власність територіальної громади:

1) *відповідна річ є нерухомою*. Згідно із ст. 181 ЦК України до *нерухомих речей* (нерухомого майна, нерухомості) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення.

Отже, нерухомою річчю є:

- безпосередньо земельна ділянка;
- інша річ, що на ній розташована, переміщення якої є неможливим чи недоцільним, оскільки це призведе до втрати її властивостей, якостей, призначення чи цінності (будівлі, споруди, багаторічні насадження тощо);
- сукупність земельної ділянки та об'єкта (об'єктів), що на ній розташовані (наприклад, будівлі, споруди як то садиба, майстерня, офісне приміщення).

Режим нерухомої речі може бути поширений законом на повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, а також інші речі, права на які підлягають державній реєстрації (повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти тощо).

¹ Див.: *Лист* Верховного Суду України від 30 січня 2007 р. № 9–12.

Термін «нерухомість» («нерухома річ») застосовується у багатьох сферах відносин (наприклад, цивільних, земельних, житлових, податкових), тому його визначення та визначення окремих об'єктів, що є нерухомими, закріплене у ряді нормативно-правових актів (ЗК України, ЖК УРСР, законах України «Про іпотеку», «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку», «Про податок з доходів фізичних осіб» тощо);

2) *така річ є безхазяйною*. Відповідно до ч. 1 ст. 335 ЦК України *безхазяйною* є річ, яка не має власника або власник якої невідомий.

Підтвердженням того, що нерухома річ є безхазяйною, зокрема, може бути втрата права на майно у зв'язку зі спливом строку позовної давності для його витребування, неможливість виявлення власника внаслідок стихійного лиха;

3) *ця річ взята на облік органом, що здійснює державну реєстрацію прав на нерухоме майно, за заявою органу місцевого самоврядування, на території якого розміщена безхазяйна нерухома річ*.

Порядок та умови взяття на облік безхазяйної нерухомої речі визначені у ЦК України (ст. 182) і в інших нормативно-правових актах.

Так, згідно з п. 3.11 Тимчасового положення про порядок державної реєстрації прав власності на нерухоме майно, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 7 лютого 2002 р. № 7/5, безхазяйне нерухоме майно береться на облік підприємствами бюро технічної інвентаризації за місцезнаходженням нерухомого майна за заявою відповідного органу місцевого самоврядування. При цьому у відповідному розділі Реєстру прав власності на нерухоме майно робиться відмітка «безхазяйне»;

4) *про взяття безхазяйної нерухомої речі на облік опубліковано оголошення у друкованих засобах масової інформації*. Основна мета такого повідомлення – виявити власника речі, осіб, які допоможуть встановити його особу чи можуть заявити права на цю річ;

5) *сплив один рік з дня взяття безхазяйної нерухомої речі на облік в установленому порядку*. Перебіг цього строку починається із дня внесення даних щодо такої речі у відповідний реєстр.

Для справ про передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність встановлено *виключну територіальну підсудність*: відповідну заяву потрібно подавати до суду за місцезнаходженням такої речі.

Проаналізувавши відповідне законодавство України, можна дійти висновку, що *місцезнаходженням нерухомої речі* є таке її розташування та особливості, що дають можливість ідентифікувати її, вирізнити серед інших, схожих речей. До характеристик нерухомої речі, що дають змогу її ідентифікувати, можна віднести,

насамперед, географічні (поштова адреса: країна, область, район, вулиця тощо) та інвентаризаційно-реєстраційні (документи, як наприклад, план або схема земельної ділянки, дані технічної інвентаризації, дані державного земельного кадастру).

Заявником у справах, що аналізуються, може бути тільки орган, уповноважений управляти майном відповідної територіальної громади.

Заява про передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність має містити загальні для всіх заяв реквізити, бути складеною відповідно до вимог, що ставляться до оформлення цивільно-процесуальних документів.

При цьому у ст. 270 ЦПК України міститься перелік спеціальних вимог, що висуваються до змісту такої заяви, зокрема у ній має бути зазначена інформація про:

1) вид нерухомої речі, яку заявник просить передати у власність територіальної громади (земельна ділянка, будівля, споруда тощо);

2) основні характеристики такої нерухомої речі (наприклад, щодо земельної ділянки – її кадастровий номер, визначення місця розташування, площі, цільового призначення, складу угідь, правового режиму; щодо будівель – їх місце розташування, технічні характеристики з планування, кількість поверхів, основні матеріали та конструкції, інженерне і технологічне устаткування тощо);

3) посилання на документи про взяття безхазяйної нерухомої речі на облік органом, що здійснює державну реєстрацію прав на нерухоме майно. Підтвердженням цього може бути додана до заяви інформаційна довідка з Реєстру прав власності на нерухоме майно на бланку відповідного підприємства бюро технічної інвентаризації;¹

4) посилання на друковані засоби масової інформації, в яких було оголошено про взяття відповідної нерухомої речі на облік. Воно має містити найменування, дату, номер такого видання, зазначення номера сторінки, де було розміщено це оголошення. До заяви доцільно також додати копію сторінки, на якій було надруковано оголошення.

Крім зазначеної обов'язкової інформації, заява про передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність може містити й інші дані, що зможуть підтвердити неможливість встановлення власника майна.

Правовим наслідком невідповідності такої заяви зазначеним вимогам є застосування положень ст. 121 ЦПК України.

¹ Див.: Пункт 3.11 *Тимчасового положення про порядок державної реєстрації прав власності на нерухоме майно, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 7 лютого 2002 р. № 7/5.*

Вичерпний *перелік підстав відмови в прийнятті заяви* про передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність закріплено у ст. 271 ЦПК України. Такими підставами є:

1) недотримання вимог про необхідність взяття на облік такої речі органом, який здійснює державну реєстрацію права на нерухоме майно;

2) подання цієї заяви до закінчення встановленого законом одnorічного строку з дня прийняття безхазяйної нерухомої на облік.

Під час провадження у справі до судового розгляду необхідно з'ясувати, які особи (власники, фактичні володільці майна та ін.) можуть надати відомості про належність безхазяйної нерухомої речі. Доцільно також направити запити до відповідних організацій, у яких наявні відомості про цю річ (житлово-експлуатаційні організації, відділи житлово-комунального господарства, земельних ресурсів тощо).¹

Справа про передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність *розглядається* за загальними правилами, встановленими ЦПК України, за участі заявника. Про судовий розгляд цієї справи обов'язково слід повідомити всіх заінтересованих осіб (ст. 272 ЦПК України).

При ухваленні рішення у справі про передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність суд зобов'язаний встановити, що наявні всі вищезазначені умови, за наявності яких орган, уповноважений управляти майном відповідної територіальної громади має право звертатися до суду із відповідною заявою. Такі дії суду спрямовані на захист права власності, оскільки дають можливість впевнитися у відсутності дійсного власника нерухомого майна, а також у тому, що дотримано всіх вимог, встановлених законом для передачі безхазяйної нерухомої речі у власність територіальної громади.

Встановивши, що нерухома річ є безхазяйною та взята на облік органом, який здійснює державну реєстрацію прав на нерухоме майно, а також що сплив один рік з дня взяття на облік нерухомої речі, суд ухвалює рішення про передачу безхазяйної нерухомої речі у власність відповідної територіальної громади.

У рішенні у цій справі має бути відображено висновок суду про передачу нерухомої речі у комунальну власність із зазначенням ознак, які її вирізняють (межі, розмір, місце розташування тощо).

Рішення суду про передачу безхазяйної нерухомої речі у власність територіальної громади є підставою для державної реєстрації

¹ Див.: *Гражданско-процессуальный кодекс РСФСР с постоянным приложением судебных документов и комментариев* / Н. Р. Вильчур, А. Н. Долженко, А. М. Кожевников и др. – М.: Проспект, 1999. – С. 293.

права власності останньої на цю річ. Таке рішення набирає законної сили за загальними правилами (ст. 223 ЦПК України) і може бути оскаржене в установленому законом порядку (розділ V ЦПК України).

2.8. Розгляд судом справ про визнання спадщини відмерлою

В юридичній літературі за радянських часів використовували термін «виморочна спадщина», під яким розуміли перехід спадщини до держави у разі відсутності спадкоємців як за заповітом, так і за законом. Такий перехід спадкового майна в доктрині цивільного права розглядався як самостійний вид спадкування або як різновид спадкування за законом.¹

На відміну від положень ст. 555 ЦК УРСР 1963 р., відповідно до якої у разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом спадщина переходила за правом спадкування до держави, згідно з чинним законодавством право на таку спадщину набуває територіальна громада за місцем відкриття спадщини (ч. 3 ст. 1277 ЦК України).

Кожна дієздатна особа може реалізувати своє право щодо розпорядження майном на випадок смерті і скласти заповіт. У цьому разі доля спадкового майна визначається безпосередньо в заповіті.

На випадок, коли через фактичні чи юридичні перешкоди спадкування за заповітом неможливе, законодавець передбачив законний порядок спадкування і встановив п'ять черг спадкоємців за законом (статті 1258–1267 ЦК України). Проте останні можуть не бажати чи не мати можливості отримати спадщину або бути відсутніми взагалі. Тоді виникає питання щодо правової долі майна, яке залишилося після померлої особи.

Якщо майно не має ніякої цінності, право не реагує на його долю. Водночас суспільству не може бути байдуже, що значне за своєю вартістю майно, наприклад, об'єкт нерухомості, втрачає власника і залишається напризволяще, знищується або захоплюється особами, які не мають жодного права на нього. Речі, що не матимуть власника, можуть становити і небезпеку для суспільства. У цих випадках законодавець, керуючись інтересами публічними, повинен визначати суб'єкта, який може набути право на таке майно.

Передумовою набуття територіальною громадою права на спадщину у разі відсутності спадкоємців є визнання відповідної спадщини відмерлою у судовому порядку.

¹ Див.: Иоффе О. С. Советское гражданское право: Курс лекций. – Ч. III. – Изд-во ДГУ, 1965. – С. 324–325; Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. / За ред. О. В. Дзерн, Н. С. Кузнецової. – К., 2002. – Кн. 2. – С. 595.